

РОЗДІЛ 1
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА;
ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 342.924

МОТИВОВАНІСТЬ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЯК ГАРАНТІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ
ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

MOTIVATION OF THE JUDICIAL DECISION AS WARRANTY REALIZATION
OF THE PRINCIPLE OF THE RULE OF LAW

Берназюк Я.О.,

*доктор юридичних наук, Заслужений юрист України,
професор кафедри конституційного та міжнародного права
Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*

У статті висвітлено окремі проблемні питання мотивованості судового рішення як однієї з гарантій дотримання принципу верховенства права під час здійснення судочинства. Обґрунтовано думку про те, що недотримання судами вимоги щодо мотивованості судового рішення призводить до порушення фундаментальних принципів правосуддя та конституційних прав особи. На основі аналізу практики національних судів та Європейського Суду з прав людини сформульовано поняття та визначено ознаки (критерії) мотивованого судового рішення.

Ключові слова: судові рішення, верховенство права, правосуддя, мотивованість, обґрунтованість.

В статье освещены отдельные проблемные вопросы мотивированности судебного решения как одной из гарантий соблюдения принципа верховенства права при осуществлении судопроизводства. Обосновано мнение о том, что несоблюдение судами требования по мотивированности судебного решения приводит к нарушению фундаментальных принципов правосудия и конституционных прав человека. На основе анализа практики национальных судов и Европейского суда по правам человека сформулировано понятие и определены признаки (критерии) мотивированного судебного решения.

Ключевые слова: судебное решение, верховенство права, правосудие, мотивированность, обоснованность.

The article covers certain problematic issues of the motivation of a court decision as one of the guarantees of observance of the rule of law principle during the execution of legal proceedings. It is grounded that the court's failure to comply with the requirement regarding the motivation of a court decision violates the fundamental principles of justice and the constitutional rights of a person. On the basis of the analysis of the practice of national courts and the European Court of Human Rights, the notion and criteria (criteria) of a motivated court decision are formulated.

Key words: judicial decision, rule of law, justice, motivation, justification.

Мотивованість або обґрунтованість юридичних процесуальних документів у судовому процесі виступає важливою гарантією дотримання положень ст. 129 Конституції України [1], згідно з якою до основних засад судочинства належить, зокрема, змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, а також положень ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2], яка гарантує, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом. Безпосередньо Конституція України вимагає умотивованості судових рішень, які стосуються права кожної людини на свободу та особисту недоторканність, а також гарантій недоторканності житла (ст. 29 та ст. 30).

Водночас поняття та критерії мотивованості судового рішення прямо не визначені процесуальним законодавством, що на практиці створює прецеденти для неоднакового розуміння суддями та як наслідок – різного ступеня мотивування ними судових рішень. У зв'язку з цим виникає необхідність у проведенні наукового дослідження, присвяченого питанням мотивованості судового рішення як гарантії реалізації принципу верховенства права у судочинстві.

Деякі питання, пов'язані з мотивованістю судових рішень та інших процесуальних документів у різних видах судочинства, досліджували такі науковці, як М.П. Климчук, В.В. Мухін, Х.Р. Тайлієва, Г.В. Фазикош, Т.А. Цувіна та інші. Проте недостатньо уваги у вітчизняній правовій науці приділяється проблемі визначення критеріїв мотивованого судового рішення на основі дослідження судової

практики, включаючи практику Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Саме тому **мета статті** полягає у визначенні поняття та ознак (критеріїв) мотивованого судового рішення як однієї з гарантій дотримання судами принципу верховенства права під час здійснення правосуддя.

Згідно з імперативними вимогами ст. 242 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) рішення суду повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим; обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин в адміністративній справі, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні, з наданням оцінки всім аргументам учасників справи [3]. Аналогічні положення містяться у Господарському процесуальному кодексі України [4] (ст. 236, далі – ГПК України) та Цивільному процесуальному кодексі України [5] (ст. 263, далі – ЦПК України).

Таким чином, поняття «мотивованість» та «обґрунтованість» судового рішення в адміністративному, господарському та цивільному видах судочинства, у буквальному розумінні, можна вважати синонімами.

Дещо інший підхід застосовано у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України). Зокрема, відповідно до ст. 370 КПК України судові рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до статті 94 цього Кодексу. Вмотивова-

ним є рішення, в якому наведені належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення [6].

У зв'язку з цим заслуговує на увагу позиція, згідно з якою вмотивованість рішень суду необхідно розглядати як самостійну вимогу, яка не є тотожною вимогам законності й обґрунтованості.

Так, на думку деяких науковців, обґрунтованим є судове рішення, якщо воно ухвалене судом на підставі обставин у судовій справі, які повно і всебічно з'ясовані на основі доказів, що були досліджені судом. Вмотивованим є судове рішення, в якому належним чином зазначені підстави, на яких воно ґрунтується. Під умотивованістю розуміється повне і всебічне відображення в рішенні суду мотивів, якими він керувався при ухваленні свого рішення, при оцінці доказів для встановлення наявності або відсутності обставин, на які сторони посилалися як на підґрунтя своїх вимог і заперечень, із зазначенням, чому певні докази були взяті до уваги або відхилені, й відзеркалення мотивів щодо позиції суду стосовно застосування норм матеріального і процесуального права [7, с. 223].

Отже, за такого наукового підходу вмотивованість є обов'язковою вимогою, відмінною від вимоги щодо обґрунтованості судового рішення. Причому вмотивованість судового рішення – це відображення всіх мотивів та обґрунтувань судового рішення у його змісті, тобто фактично «мотивованість» та «обґрунтованість» судового рішення є двома взаємопов'язаними вимогами, які співвідносяться, як форма (спосіб зовнішнього відображення) та зміст.

Обґрунтуванням цієї позиції можуть слугувати наступні положення КАС України: відвід (самовідвід) повинен бути вмотивованим (частина третя статті 39), суд задовольняє відвід, якщо доходить висновку про його обґрунтованість (ч. 3 ст. 40); докази в адміністративному судочинстві – це будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), які обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи (ч. 1 ст. 72).

З огляду на вищезазначене вмотивованість судового рішення є свідченням того, що:

- доводи та міркування сторін (учасників) судового процесу були належним чином оцінені та враховані або відхилені судом на підставі конкретно визначених мотивів;
- усім зібраним у справі доказам (зібраним судом або поданим учасниками справи) було надано належну правову оцінку; надано обґрунтування прийняття (врахування) та відхилення кожного доказу;
- наведені норми права, якими урегульовані спірні правовідносини, з наданням обґрунтування того, чому ті чи інші правові норми мають бути застосовані у конкретній спірній ситуації, враховуючи попередні два пункти.

Визначаючи ознаки (критерії) мотивованого судового рішення, необхідно врахувати, що процесуальний закон ставить окремі вимоги до рішень суду першої (7 складників мотивувальної частини), апеляційної (5 складників) та касаційної (4 складники) інстанцій.

Зокрема, відповідно до ч. 4 ст. 246 КАС України у мотивувальній частині рішення зазначаються:

- 1) обставини, встановлені судом, та зміст спірних правовідносин, з посиланням на докази, на підставі яких встановлені відповідні обставини;
- 2) докази, відхилені судом, та мотиви їх відхилення;
- 3) мотивована оцінка кожного аргументу, наведеного учасниками справи, щодо наявності чи відсутності підстав для задоволення позову;
- 4) чи були і ким порушені, не визнані або оспорені права чи інтереси, за захистом яких мало місце звернення до суду, та мотиви такого висновку;
- 5) норми права, які застосував суд, та мотиви їх застосування;

б) норми права, на які посилалися сторони, які суд не застосував, та мотиви їх незастосування;

7) мотиви, з яких у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень суд, відмовляючи у позові, дійшов висновку, що оскаржуване рішення, дія чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень визнано судом таким, що вчинено відповідно до вимог частини другої статті 2 цього Кодексу [3].

Частина 1 ст. 322 КАС України встановлює такі вимоги до змісту мотивувальної частини рішення суду апеляційної інстанції, зокрема, ця частина повинна складатися із:

- а) встановлених судом першої інстанції та неоспорених обставин, а також обставин, встановлених судом апеляційної інстанції, і визначених відповідно до них правовідносин;
- б) доводів, за якими суд апеляційної інстанції погодився або не погодився з висновками суду першої інстанції;
- в) мотивів прийняття або відхилення кожного аргументу, викладеного учасниками справи в апеляційній скарзі та відзиві на апеляційну скаргу;
- г) чи були і ким порушені, не визнані або оспорені права, свободи та (або) інтереси, за захистом яких особа звернулася до суду;
- г) висновків за результатами розгляду апеляційної скарги з посиланням на норми права, якими керувався суд апеляційної інстанції [3].

Своєю чергою відповідно до ч. 3 ст. 356 КАС України мотивувальна частина рішення суду касаційної інстанції викладається із зазначенням:

- а) мотивів прийняття або відхилення кожного аргументу, викладеного в касаційній скарзі та відзиві на касаційну скаргу;
- б) доводів, за якими суд касаційної інстанції погодився або не погодився з висновками суду першої та (або) апеляційної інстанції;
- в) висновків за результатами розгляду касаційної скарги з посиланням на норми права, якими керувався суд;
- г) дій, що їх повинні виконати суд першої та (або) апеляційної інстанції у разі скасування судового рішення і передачі справи на новий розгляд [3].

Важливо, що відповідно до ч. 4 ст. 317 та ч. 4 ст. 353 КАС України суди апеляційної та касаційної інстанцій без скасування оскаржуваного рішення можуть його змінити шляхом доповнення або зміни мотивувальної частини.

Особливістю мотивувальної частини рішення суду касаційної інстанції відповідно до ч. 5 ст. 353 та ч. 3 ст. 356 КАС України є те, що у мотивувальній частині зазначаються висновки за результатами розгляду касаційної скарги з посиланням на норми права, якими керувався суд, а також дії, що їх повинні виконати суди першої та (або) апеляційної інстанції у разі скасування судового рішення і передачі справи на новий розгляд; висновки і мотиви, з яких скасовані рішення, є обов'язковими для судів першої або апеляційної інстанцій при новому розгляді справи.

Також відмінність між переглядом судового рішення в апеляційному та касаційному порядку можна прослідкувати, порівнявши межі відповідного перегляду: згідно зі ст. 308 КАС України суд апеляційної інстанції переглядає справу за наявними у ній і додатково поданими доказами та перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги, натомість ст. 341 цього Кодексу встановлює, що суд касаційної інстанції переглядає судові рішення в межах доводів та вимог касаційної скарги та на підставі встановлених фактичних обставин справи перевіряє правильність застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права; суд не має права встановлювати або вважати доведеними обставини, що не були встановлені у рішенні або постанові суду чи відхилені ним, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими,

збирати чи приймати до розгляду нові докази або додатково перевіряти докази [3].

Отже, вишенаведене дозволяє дійти висновку, що критерії мотивованості рішення суду залежать від різних правових факторів, у числі яких слід виділити також такий, як судова інстанція, у якій приймається судове рішення.

Таким чином, з урахуванням ст. ст. 90, 246, 322 та 356 КАС України, умотивованість судового рішення є результатом:

- оцінки доказів (їх врахування або відхилення), що своєю чергою дозволяють суду встановити обставини та зміст спірних правовідносин;
- оцінки аргументів, наведених учасниками справи, щодо наявності чи відсутності підстав для задоволення позову, у тому числі аргументів стосовно факту наявності порушення та суб'єкта правопорушення, прав чи інтересів, за захистом яких звернувся позивач до суду, а також відповідності рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень вимогам ч. 2 ст. 2 цього Кодексу;
- тлумачення судом норм права, на які посилаються сторони або які суд вважає за необхідне застосувати у справі.

Для встановлення конкретних ознак (критеріїв) мотивованості судового рішення необхідно звернутися до аналізу практики національних судів та ЄСПЛ. Приміром, деякі науковці на основі аналізу прецедентної практики ЄСПЛ виокремлюють такі критерії мотивованості судового рішення: 1) у рішенні вмотивовано питання факту та права, проте обсяг умотивування може варіюватися залежно від характеру рішення та обставин справи; 2) у рішенні містяться відповіді на головні аргументи сторін; 3) у рішенні чітко та доступно зазначені доводи і мотиви, на підставі яких обґрунтовано позицію суду, що дає змогу стороні правильно аргументувати апеляційну або касаційну скаргу; 4) рішення є підтвердженням того, що сторони були почуті судом; 5) рішення є результатом неупередженого вивчення судом зауважень, доводів та доказів, що представлені сторонами; 6) у рішенні обґрунтовано дії суду щодо вибору аргументів та прийняття доказів сторін [8, с. 82].

У Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень [9], у якому серед іншого (пункти 32-41) звертається увага на те, що усі судові рішення повинні бути зрозумілими, викладеними чіткою і простою мовою і це є необхідною передумовою розуміння рішення сторонами та громадськістю; для цього потрібно логічно структурувати рішення і викласти його в чіткому стилі, доступному для кожного; судові рішення повинні бути обґрунтованими; у викладі підстав для прийняття рішення необхідно дати відповідь на аргументи сторін та доречні доводи, здатні вплинути на вирішення спору; виклад підстав для прийняття рішення не повинен неодмінно бути довгим, оскільки необхідно знайти належний баланс між стислістю та правильним розумінням ухваленого рішення; обов'язок суддів наводити підстави для своїх рішень не означає необхідності відповідати на кожен аргумент заявника на підтримку кожної підстави захисту; обсяг цього обов'язку суду може змінюватися залежно від характеру рішення.

При цьому у зазначеному Висновку також звертається увага на те, що згідно з практикою Європейського суду з прав людини очікуваний обсяг обґрунтування залежить від різних доводів, що їх може наводити кожна зі сторін, а також від різних правових положень, звичаїв та доктринальних принципів, а крім того, ще й від різних практик підготовки та представлення рішень у різних країнах.

Дійсно, низка рішень ЄСПЛ містить та розвиває такий підхід до обґрунтованості судових рішень.

Наприклад, у справі «Салов проти України» (заява № 65518/01; від 6 вересня 2005 року; пункт 89) ЄСПЛ

наголосив на тому, що згідно зі статтею 6 Конвенції рішення судів достатнім чином містять мотиви, на яких вони базуються для того, щоб засвідчити, що сторони були заслухані, та для того, щоб забезпечити нагляд громадськості за здійсненням правосуддя (рішення у справі “Hirvisaari v. Finland”, заява № 49684/99; від 27 вересня 2001 р., пункт 30). Разом з тим у рішенні звертається увага, що статтю 6 параграф 1 не можна розуміти як таку, що вимагає пояснень детальної відповіді на кожний аргумент сторін. Відповідно, питання, чи дотримався суд свого обов'язку обґрунтовувати рішення, може розглядатися лише в світлі обставин кожної справи (рішення у справі “Ruiz Torija v. Spain”, заява серія А № 303-А; від 9 грудня 1994 р.; пункт 29) [10].

У іншому прикладі, зокрема у справі «Серявін та інші проти України» (заява № 4909/04; від 10 лютого 2010 року; пункт 58), зазначено, що національний суд має певну свободу розсуду щодо вибору аргументів у тій чи іншій справі та прийняття доказів на підтвердження позицій сторін. Ще одне призначення обґрунтованого рішення полягає у тому, щоб продемонструвати сторонам, що вони були почуті. Крім того, вмотивоване рішення дає стороні можливість оскаржити його та отримати його перегляд вищою інстанцією (рішення у справі “Hirvisaari v. Finland”, заява № 49684/99, п. 30, від 27 вересня 2001 року) [11]. На важливості дотримання судами вимоги щодо мотивованості (обґрунтованості) рішень наголошується також у ряді інших рішень ЄСПЛ (наприклад, «Богатова проти України», «Нечипорук і Йонкало проти України» [12; 13] та інших).

Отже, у рішеннях ЄСПЛ склалася стала практика, відповідно до якої рішення національних судів мають бути обґрунтованими, зрозумілими для учасників справ та чітко структурованими; у судових рішеннях має бути проведена правова оцінка доводів сторін, однак це не означає, що суди мають давати оцінку кожному аргументу та детальну відповідь на нього. Тобто мотивованість рішення залежить від особливостей кожної справи, судової інстанції, яка постановляє рішення, та інших обставин, що характеризують індивідуальні особливості справи.

У національній судовій практиці також чимало уваги приділяється питанню мотивованості судового рішення. Так, загальні вимоги до змісту судового рішення викладені у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судові рішення у цивільній справі» від 18 грудня 2009 року № 14. Згідно з п. п. 11 та 12 постанови у мотивувальній частині рішення слід наводити дані про встановлені судом обставини, що мають значення для справи, їх юридичну оцінку та визначені відповідно до них правовідносини, а також оцінку всіх доказів, розрахунки, з яких суд виходив при задоволенні грошових та інших майнових вимог; встановлюючи наявність або відсутність фактів, якими обґрунтовувалися вимоги чи заперечення, визнаючи одні та відхиляючи інші докази, суд має свої дії мотивувати та враховувати, що доказування не може ґрунтуватися на припущеннях; у мотивувальній частині кожного рішення має бути наведено також посилання на закон та інші нормативно-правові акти матеріального права (назва, стаття, її частина, абзац, пункт, підпункт закону), у відповідних випадках – на норми Конституції України, на підставі яких визначено права та обов'язки сторін у спірних правовідносинах, посилання на Конвенцію та рішення Європейського суду з прав людини [14].

Крім того, важливою ознакою мотивованості судового рішення є обґрунтованість посилань на відповідні правові норми, включаючи рішення ЄСПЛ. Це означає, що посилання на практику ЄСПЛ є: належним (предмет конвенційних норм відповідає природі відносин у конкретній ситуації судового розгляду); релевантним обставинам справи; правильним (тобто без перекручування змісту конвенційних норм); виправданим та пропорційним (стан

законодавства щодо певної ситуації дозволяє та/або потребує застосування конвенційних положень) [15].

Ухвалення судового рішення, яке не відповідає умовам мотивованості (обґрунтованості), тягне за собою ряд негативних наслідків, як для учасників справи, так і для суду, який прийняв таке рішення. Зокрема, для учасників справи постановлення немотивованого (не достатньо мотивованого) рішення означає, що доводи та аргументи, а також надані для доведення певних обставин справи докази, не були почуті та належним чином оцінені судом, що своєю чергою може призвести до прийняття неправосудного рішення, а у перспективі – до свавілля судової влади.

Приміром, скасовуючи рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України як немотивоване, Верховний Суд сформулював позицію про те, що не наведення мотивів прийнятих рішень наділяє акт державного органу ознаками «суб'єктивізму» і не дає змоги суду встановити дійсні підстави та причини, з яких цей орган дійшов саме таких висновків, надати їм правову оцінку та встановити законність, обґрунтованість, пропорційність рішення [16].

Для судді прийняття немотивованого рішення може бути підставою для розгляду питання стосовно застосування до нього заходів дисциплінарного впливу. Так, відповідно до ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» однією з підстав притягнення судді до дисциплінарної відповідальності є незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору [17].

Крім того, у судовій практиці непоодинокими є випадки скасування судами вищих інстанцій судових рішень внаслідок їх неналежної мотивованості.

Наприклад, у постанові від 18 липня 2018 року Верховний Суд, не погоджуючись із вмотивуванням постанови суду апеляційної інстанції, посилаючись на те, що апеляційний суд не здійснив юридичної оцінки всіх фактичних обставин справи та доводів позивачів (обмежився лише формальними висновками про те, що позивачі не подали до суду доказів на підтвердження позовних вимог), скасував вказану постанову, а справу передав на новий розгляд до суду апеляційної інстанції [18].

Обґрунтування або пошук мотивів в юридичних процесуальних документах – це складна розумова діяльність, яка полягає у якісному логічному структуруванні власної правової позиції шляхом опрацювання пов'язаного з цим масиву інформації (положень актів законодавства, судової практики, в тому числі іноземних судів, доктринальних підходів тощо) з метою пошуку відповіді на головні за-

питання, тобто як для підтвердження своєї позиції, так і переконання у ній інших зацікавлених суб'єктів. Такий розумовий процес дозволяє особі об'єктивувати (продемонструвати) власне суб'єктивне бачення того чи іншого юридичного підходу, процесу, факту тощо.

Мотивованість судового рішення забезпечує: 1) реалізацію засадничих принципів правосуддя, включаючи принцип верховенства права, змагальності учасників справи, офіційності з'ясування обставин справи тощо; 2) дотримання основоположних прав та інтересів людини та громадянина у сфері правосуддя; 3) можливість здійснення судового контролю за законністю та обґрунтованістю рішень судів; 4) можливість здійснення громадського контролю за якістю судових рішень, проведення їх моніторингу та публічного обговорення; 5) захист людини та громадянина, інших учасників правовідносин від можливих помилок органів судової влади.

Відсутність належної мотивованості судового рішення створює підстави для можливого настання негативних наслідків у формі: 1) для сторін спору: порушення права на справедливе та неупереджене вирішення справи та, відповідно, отримання правосудного рішення; 2) для судді: скасування його рішення судом вищої інстанції або встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні конкретної справи судом; застосування до судді заходів дисциплінарного впливу; зниження довіри до судової системи зі сторони суспільства.

Ознаками (критеріями) мотивованого судового рішення є: 1) дотриманість чіткої структурованості рішення, послідовності викладення обставин справи, доводів учасників, доказів та норм права, на які вони посилаються та з урахуванням яких встановлені дійсні обставини справи, 2) мотивувальна частина містить усі складові елементи, визначені процесуальним законодавством з урахуванням судової інстанції (обставини, встановлені судом, та зміст спірних правовідносин; докази, мотивована оцінка кожного аргументу; норми права, які застосував суд, та мотиви їх застосування; норми права, на які посилалися сторони, які суд не застосував, та мотиви їх незастосування тощо); 3) у мотивувальній частині міститься правове обґрунтування висновків суду з посиланням на конкретні докази, прийняті судом; 4) резолютивна частина містить висновки, які логічно слідують з мотивів, описаних у мотивувальній частині, є чітко сформульованими відносно кожної позовної вимоги (вимоги апеляційної чи касаційної скарги).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Офіц. веб-портал Верховної Ради України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
4. Господарський процесуальний кодекс України: Кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
7. Цувіна Т.А. Умотивованість рішень суду та права на суд у цивільному судочинстві. Проблеми законності. 2013. № 121. С. 215–224.
8. Калачова О. Вмотивованість судових рішень як гарантія захисту прав і основоположних свобод людини. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 4(12). С. 78–84.
9. Рішення № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень: Міжнародний документ. URL: [http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/58F4A4DD76AACFD0C2257D87004971A6](http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/58F4A4DD76AACFD0C2257D87004971A6).
10. Рішення у справі «Салов проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 06.09.2005. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_428.
11. Рішення у справі «Серявін та інші проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 10.02.2010. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_672.
12. Рішення у справі «Богатова проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 07.10.2010. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_670.
13. Рішення у справі «Нечипорук і Йонкало проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 21.04.2011. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683.

14. Про судові рішення у цивільній справі: постанова Пленуму Верховного суду України від 18.12.2009 № 14. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09>.
15. Узагальнення практики застосування статей 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Верховний Суд України. URL: https://zib.com.ua/ua/print/33771-uzagalnennya_praktiki_zastosuvannya_statey_3_5_6_konvencii_p.html.
16. Рішення Верховного Суду від 16 жовтня 2018 року у справі № 9901/637/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77361545>.
17. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
18. Постанова Верховного Суду від 18 липня 2018 року у справі № 758/824/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75447624>.

УДК 340.130.5

ФУНКЦІЇ ПІДЗАКОННОЇ НОРМОТВОРЧОСТІ У МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

FUNCTIONS OF SUBORDINATE RULEMAKING IN MECHANISM OF LEGAL REGULATION

Богачова Л.Л.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і філософії права*

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У статті проаналізовано поняття та стадії механізму правового регулювання. Визначено роль підзаконної нормотворчості під час формування його нормативної основи. Охарактеризовано основні функції підзаконної нормотворчості й запропоновано шляхи її удосконалення.

Ключові слова: нормотворчість, підзаконний нормативно-правовий акт, функції, механізм правового регулювання, кодифікація.

В статье проанализированы понятие и стадии механизма правового регулирования. Определена роль подзаконного нормотворчества при формировании его нормативной основы. Дана характеристика основным функциям подзаконного нормотворчества и предложены пути его усовершенствования.

Ключевые слова: нормотворчество, подзаконный нормативно-правовой акт, функции, механизм правового регулирования, кодификация.

The article analyzes the concepts and stages of the mechanism of legal regulation, defines the role of subordinate rulemaking in the formation of its normative basis, describes the main functions of subordinate rulemaking and proposes ways to improve it.

Key words: rulemaking, subordinate legal act, functions, mechanism of legal regulation, codification.

Постановка проблеми. У вітчизняній правовій доктрині немає моністичного (однозначного) підходу щодо необхідності існування підзаконної нормотворчості. Низка вчених пропонує повністю ліквідувати підсистему нормативних актів, які мають підзаконний характер, і здійснювати правове регулювання лише законами. Проте нормотворча практика більшості країн світу (зокрема міждержавних об'єднань) демонструє, що обійтись без підзаконних нормативно-правових актів неможливо. Це пояснюється декількома причинами. По-перше, прийняття підзаконних нормативно-правових актів зумовлене складністю суспільних відносин, які потребують як законодавчого, так і більш детального, конкретизованого правового регулювання; по-друге, підзаконні нормативно-правові акти розробляються й ухвалюються за більш спрощеною (порівняно з порядком прийняття законів) процедурою, що дозволяє оперативно реагувати на потреби соціальної практики; по-третє, суб'єкти підзаконної нормотворчості здатні забезпечити професійне вирішення питань в окремих сферах життєдіяльності суспільства, оскільки наділені спеціальною компетенцією, яка реалізується фахівцями в тій чи іншій галузі управління. Тому проблема, на наш погляд, полягає не в тому, щоб позбавити органи виконавчої влади нормотворчих повноважень, а у встановленні оптимальної моделі співвідношення законів і підзаконних нормативно-правових актів; у визначенні місця і ролі кожного з них у системі джерел права; у запровадженні дієвого судового контролю за законністю актів органів публічної влади.

Стан дослідження проблеми. Особливості юридичної природи підзаконних нормативно-правових актів, форми

систематизації, специфіка підзаконного нормотворчого процесу неодноразово висвітлювалися у працях як вітчизняних, так і зарубіжних правознавців: С. Алексєєва, С. Бобровник, Є. Гетьмана, Г. Дутки, А. Злобіна, М. Козюбри, А. Колодія, О. Куракіна, О. Лук'янової, Л. Луць, М. Марченко, Н. Оніщенко, М. Орзиха, Н. Пархоменко, О. Передерія, М. Петришиної, С. Поленіної, П. Рабіновича, Я. Романова, М. Сільченка, О. Скакун, В. Смородинського, Р. Тополевського, Б. Топорніна, А. Шебанова, О. Ющика та ін. Водночас малодослідженими залишаються питання ієрархії підзаконних нормативно-правових актів, критеріїв класифікації підзаконної нормотворчості і призначення окремих її видів у механізмі правового регулювання.

Метою статті є загальнотеоретична характеристика основних функцій підзаконної нормотворчості, виявлення недоліків та оцінка ефективності підзаконного нормативного регулювання, пошук шляхів його удосконалення і забезпечення відповідності європейським правовим стандартам.

Виклад основного матеріалу. Категорія «механізм правового регулювання» (далі – МПР) не є новою у теорії права. Виникнення самого поняття МПР пов'язують з ім'ям М. Александрова, який уперше дав його визначення і назвав основні складники, що в сукупності забезпечують поступове перенесення права на впорядкування суспільних відносин. Більш детально МПР, його стадії та елементи дослідив відомий радянський правознавець С. Алексєєв. Під механізмом правового регулювання він розумів взятю в єдності систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється результативний правовий вплив на суспільні відносини. До основних ланок цього механізму вче-